

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده روانشناسی و علوم اجتماعی، گروه علوم اجتماعی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش: جمعیت شناسی

عنوان :

مطالعه تطبیقی سبک زندگی شهروندان تهرانی

با تأکید بر عوامل جمعیت شناختی

(مطالعه موردی: مناطق ۲ و ۱۹ شهر تهران)

استاد راهنما:

دکتر شهلا کاظمی پور

استاد مشاور:

دکتر امیر آشفته تهرانی

پژوهشگر:

فضه هوشیار مهربان

زمستان ۱۳۹۰

تقدیم بہ بہترین مایم

پدر و مادر عزیزم

و آرا منجش جانم کہ در تمام مراحل زندگی ہمراہ ہمیشگی من بود

و آنان کہ ہرگز در سختی ہا و مشکلات مرا تنہا نگذاشتند.

بہ رسم پاس نوشتم کہ بدانید عزیزید.

تقدیر و شکر

باسپاس بیکران به درگاه خداوند متعال اکنون که کار تدوین و نگارش این پژوهش به پایان رسیده است بر خود لازم می دانم به مصداق حدیث شریف «من لم یسکر المخلوق لم یسکر الخالق» از تمام زحمات عزیزانم که در طول این تحقیق مرا همراهی نمودند تقدیر و شکر نمایم.

از زحمات بی دریغ سرکار خانم دکتر شهلا کافلی پور استاد راهنما عزیزم که در طول انجام پژوهش همواره همراهم بودند. و نیز از استاد داور عزیزم جناب آقای دکتر سید محمد رضا معینی که در پیشبرد مراحل انجام این پژوهش مرایاری دادند. و استاد مشاور عزیزم جناب آقای دکتر امیر آشفته تهرانی که نکات ارزنده ای را به من یادآوری نمودند.

بسمه تعالی

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب **فضه هوشیار مهربان** دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی ۸۸۰۶۴۹۶۷۵۰۰ در رشته **علوم اجتماعی** که در تاریخ ۱۳۹۰/۱۰/۲۰ از پایان نامه خود تحت عنوان: مطالعه تطبیقی سبک های زندگی شهروندان تهرانی با تکیه بر عوامل جمعیت شناختی مطالعه موردی مناطق ۲ و ۱۹ شهرداری تهران با کسب نمره ۱۷/۷۵ و درجه عالی دفاع نموده ام بدین وسیله متعهد می شوم:

۱. این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲. این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳. چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴. چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچ گونه ادعایی نخواهم داشت.

فهم تریب
نام و نام خانوادگی: **مهربان فضه**
تاریخ و امضاء: ۹۰/۱۱/۲۰

بسمه تعالی

در تاریخ ۹۰/۱۰/۲۰

دانشجوی کارشناسی ارشد خانم فضا هوشیار مهریان از پایان
نامه خود دفاع نموده و با نمره ۱۷/۷۵ بحروف هفده و هفتاد و پنج
صدم و با درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
چکیده	
فصل اول: کلیات تحقیق	
مقدمه	۲
۱-۱ بیان موضوع و مساله تحقیق	۴
۲-۱ اهداف تحقیق	۸
۳-۱ اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه انتخاب آن	۹
۴-۱ سوالات تحقیق	۱۲
۱-۴-۱ پرسش های اصلی	۱۲
۲-۴-۱ پرسش های فرعی	۱۲
۵-۱ فرضیه های تحقیق	۱۳
۶-۱ مدل تحلیلی تحقیق	۱۳
فصل دوم: ادبیات تجربی و نظری تحقیق	
۱-۲ مروری بر مطالعات و تحقیقات انجام شده پیشین	۱۶
۱-۱-۲ مطالعات خارجی	۱۶
۲-۱-۲ مطالعات داخلی	۳۰
۲-۲ مبانی نظری و مفهومی تحقیق	۴۹
۱-۲-۲ نظریه های سبک زندگی	۴۹
۲-۲-۲ نظریه ساختارگرایی، ساختار اجتماعی و سبک زندگی	۵۰
۳-۲-۲ نظریه کارکردگرایی، کارکرد اجتماعی و سبک زندگی	۵۱
۴-۲-۲ نظریه کارکردگرایی ساختاری، لوازم کارکردی و سبک زندگی	۵۳
۵-۲-۲ نظریه تضاد، سلطه و سبک زندگی	۵۵
۳-۲ نظریه های جدید در جامعه شناسی	۵۸
۱-۳-۲ مفهوم سبک زندگی در علوم اجتماعی	۶۰
۲-۳-۲ نظریه های مصرف فرهنگی	۶۴
۴-۲ چهارچوب نظری تحقیق	۶۸
۵-۲ پی بر بورديو و فضای اجتماعی – فضای سبک زندگی	۷۰
فصل سوم: عملیاتی کردن مفاهیم و روش شناسی تحقیق	
۱-۳ تعریف نظری و عملیاتی متغیرها	۷۲
۲-۳ روش تحقیق	۸۲
۳-۳ جامعه آماری و حجم آن	۸۶

۸۷ ۳-۴ حجم نمونه و روش نمونه‌گیری
۹۱ ۳-۵ روش گردآوری اطلاعات
۹۶ ۳-۶ ابزار گردآوری اطلاعات در بررسی حاضر
۹۷ ۳-۷ بررسی اعتبار و پایایی ابزار اندازه‌گیری تحقیق
۹۸ ۳-۸ روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

فصل چهارم: یافته‌های پژوهش

۱۰۱ مقدمه
۱۰۱ ۴-۱ توصیف مشخصات نمونه
۱۰۲ ۴-۲ تجزیه و تحلیل اطلاعات
۱۰۲ ۴-۲-۱ سطح توصیفی
۱۰۲ ۴-۲-۲ سطح استنباطی
۱۰۳ ۴-۳ توصیف متغیرهای مستقل
۱۱۸ ۴-۴ توصیف متغیر وابسته
۱۱۸ ۴-۵ تحلیل روابط بین متغیرها (آمار استنباطی)

فصل پنجم: نتیجه‌گیری

۱۲۵ ۵-۱ بررسی اهم نتایج توصیفی
۱۲۷ ۵-۲ بررسی اهم نتایج تحلیلی
۱۳۱ ۵-۳ محدودیت‌ها
۱۳۱ ۵-۴ کاربردها و پیشنهادها

فهرست منابع

۱۳۵ منابع فارسی
۱۳۷ منابع لاتین
	ضمائم

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول شماره ۱-۲ مشخصات تحقیقات مطالعه شده درباره رابطه پایگاه های اجتماعی و سبک زندگی به لحاظ روش شناسی.....	۲۸
جدول شماره ۲-۲ اولویت متوسط هزینه های ناخالص خوراکی و غیر خوراکی سالانه ی یک خانوار شهری در دهکهای دهم و اول هزینه سالانه در سال ۱۳۸۲.....	۳۹
جدول شماره ۱-۳ تعریف عملیاتی متغیرهای تحقیق.....	۷۹
جدول شماره ۱-۴ توزیع فراوانی و درصدی جامعه مورد مطالعه بر حسب جنس.....	۱۰۳
جدول شماره ۲-۴ شاخص های مرکزی و پراکنندگی متغیر سن.....	۱۰۴
جدول شماره ۳-۴ توزیع فراوانی و درصدی جامعه مورد مطالعه بر حسب سن.....	۱۰۵
جدول شماره ۴-۴ توزیع فراوانی و درصدی جامعه مورد مطالعه بر حسب تحصیلات.....	۱۰۶
جدول شماره ۵-۴ توزیع فراوانی و درصدی جامعه مورد مطالعه بر حسب وضع فعالیت.....	۱۰۷
جدول شماره ۶-۴ توزیع فراوانی و درصدی جامعه مورد مطالعه بر حسب وضع زناشویی.....	۱۰۸
جدول شماره ۷-۴ توزیع فراوانی و درصدی جامعه مورد مطالعه بر حسب تعداد افراد خانواده.....	۱۰۹
جدول شماره ۸-۴ توزیع فراوانی و درصدی جامعه مورد مطالعه بر حسب نحوه تصرف واحد مسکونی.....	۱۱۰
جدول شماره ۹-۴ توزیع فراوانی و درصدی جامعه مورد مطالعه بر حسب محل تولد.....	۱۱۱
جدول شماره ۱۰-۴ توزیع فراوانی و درصدی جامعه مورد مطالعه بر حسب قومیت.....	۱۱۲
جدول شماره ۱۱-۴ توزیع فراوانی و درصدی جامعه مورد مطالعه بر حسب سطح درآمد.....	۱۱۳
جدول شماره ۱۲-۴ توزیع فراوانی و درصدی جامعه مورد مطالعه بر حسب مدت سکونت در منطقه فعلی.....	۱۱۴
جدول شماره ۱۳-۴ توزیع فراوانی و درصدی جامعه مورد مطالعه بر حسب نوع مصرف فرهنگی به تفکیک منطقه محل سکونت.....	۱۱۵
جدول شماره ۱۴-۴ توزیع فراوانی و درصدی جامعه مورد مطالعه بر حسب نحوه گذراندن اوقات فراغت به تفکیک منطقه محل سکونت.....	۱۱۶
جدول شماره ۱۵-۴ توزیع فراوانی و درصدی جامعه مورد مطالعه بر حسب نوع گذران اوقات فراغت به تفکیک منطقه محل سکونت.....	۱۱۷
جدول شماره ۱۶-۴ توزیع فراوانی و درصدی جامعه مورد مطالعه بر حسب سبک زندگی به تفکیک منطقه محل سکونت.....	۱۱۸
جدول شماره ۱۷-۴ بررسی روابط بین متغیرهای مستقل (جمعیت شناختی) و متغیر وابسته (سبک زندگی) با استفاده از آزمون آماری خی دو و ضرایب وابسته.....	۱۲۰

جدول شماره ۴-۱۸ روابط بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته با استفاده از آزمون آماری
خی دو و ضرایب وابسته در جامعه مورد مطالعه..... ۱۲۳

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۱۰۳.....	نمودار جدول شماره ۴-۱
۱۰۵.....	نمودار جدول شماره ۴-۲
۱۰۶.....	نمودار جدول شماره ۴-۳
۱۰۷.....	نمودار جدول شماره ۴-۴
۱۰۸.....	نمودار جدول شماره ۴-۵
۱۰۹.....	نمودار جدول شماره ۴-۶
۱۱۰.....	نمودار جدول شماره ۴-۷
۱۱۱.....	نمودار جدول شماره ۴-۸
۱۱۲.....	نمودار جدول شماره ۴-۹
۱۱۳.....	نمودار جدول شماره ۴-۱۰
۱۱۴.....	نمودار جدول شماره ۴-۱۱

چکیده

هدف از این پژوهش مقایسه «سبک زندگی» افراد با تأکید بر عوامل جمعیتی نظیر: سن و جنس و تحصیلات و شغل و تعداد افراد خانوار و قومیت می باشد. همچنین برای سنجش مفهوم سبک زندگی، پس از بررسی ادبیات تجربی و نظری تحقیق، از دو شاخص "مصرف فرهنگی" و "نحوه گذران اوقات فراغت" استفاده و مورد تعریف عملیاتی قرار گرفت تا بتوان از طریق سنجش آنها به میزان تفاوت ها و تشابه های میان سبک زندگی شهروندان مناطق ۲ و ۱۹ شهر تهران دست یافت. با توجه به مبانی نظری مطروحه و دیدگاه پیر بوردیو در کتابش با عنوان "تمایز"، سه فرضیه مورد استخراج قرار گرفت.

جامعه آماری کلیه شهروندان و افراد خانوار ساکن در مناطق ۲ و ۱۹ شهر تهران می باشد که براساس آخرین آمار جمعیت ساکن منطقه ۱۹ در حدود ۲۴۹ هزار و منطقه ۲ نیز دارای ۶۴۵ هزار نفر بوده است. برآورد نمونه آماری از طریق فرمول عمومی کوکران برابر با ۳۸۴ نمونه می شد که با توجه به نظر استاد راهنما و میزان حجم نمونه به دلیل گستردگی جمعیت آماری و محدودیت های جمع آوری اطلاعات حجم نمونه برای هر منطقه ۱۵۰ نفر مشخص گردید. همچنین با توجه به وجه توصیفی، گستردگی جامعه آماری و ضرورت تعمیم پذیری داده ها در این تحقیق از روش نمونه گیری خوشه ای استفاده شده است.

فرضیه های پژوهش شامل:

۱- بین سبک زندگی شهروندان منطقه ۲ و ۱۹ شهر تهران و هریک از متغیر های جمعیت شناختی، سن، جنس، تحصیلات، شغل درآمد، وضعیت مسکن، تاهل، تعداد افراد خانوار، محل تولد، قومیت، منطقه محل سکونت و مدت سکونت رابطه معنا داری وجود دارد.

۲- به نظر می رسد بین سبک زندگی و مصرف فرهنگی شهروندان منطقه ۲ و ۱۹ شهر تهران رابطه وجود دارد.

۳- به نظر می رسد بین سبک زندگی و اوقات فراغت شهروندان منطقه ۲ و ۱۹ شهر تهران رابطه وجود دارد.

آزمون فرضیه های پژوهش مبنی بر وجود رابطه بین متغیر های مستقل (جمعیت شناختی، مصرف فرهنگی و اوقات فراغت) و متغیر وابسته (سبک زندگی) با استفاده از آزمون خی دو و ضرایب وابسته برای هر یک از فرضیه ها، بطور کلی نشان می دهد که با توجه به اینکه سطح معناداری کوچکتر از سطح خطا است لذا فرض صفر رد می شود. به عبارتی دیگر در سطح اطمینان ۹۵٪ درصد می توان گفت که داده های نمونه دلالت کافی برای تأیید فرض صفر را ندارد و بنابراین با ۹۵٪ درصد اطمینان می توان گفت بین متغیر های مستقل و سبک زندگی رابطه معناداری وجود دارد.

لازم به ذکر می باشد در تحقیق حاضر، پرسشنامه نهایی از طریق پیش آزمون و حذف گویه های زاید و اضافه کردن گویه های لازم، و همچنین میزان آلفای کرونباخ مقیاس ها و شاخص های پرسشنامه محاسبه و تهیه گردید. آلفای کرونباخ یک از ضرایب متداول برای بررسی

سازگاری درونی داده هاست که نشان داد پایایی متغیرهای اصلی پژوهش (مصرف فرهنگی: ۶۴۲٪، سبک زندگی: ۶۱۷٪، اوقات فراغت: ۷۳۶٪) در سطح قابل قبولی می باشد. در نهایت پس از جمع آوری اطلاعات حاصل از روش های تحقیق کمی و کیفی، داده ها کد گذاری و وارد نرم افزار آماری spss شده و براساس سئوالات، اهداف و فرضیه های تحقیق مورد پردازش، تجزیه و تحلیل و آزمون قرار گرفته اند و در مرحله بعد نتایج تحقیق در دو بخش توصیفی و تحلیلی نمایش داده شده است.

فصل اول

کلیات پژوهش

مقدمه

امروزه با توجه به گسترش شهرها، افزایش شهرنشینی و پیچیده تر شدن امور، برای موفقیت در بسیاری از زمینه ها، بایستی کارشناسان امور مختلف و رشته های گوناگون با یکدیگر تبادل اطلاعات کنند. به عبارت دیگر در بسیاری از پروژه ها، کارشناسان رشته های مختلف که شاید در ظاهر ارتباطی به هم نداشته باشند گرد هم می آیند تا برای گرفتن نتایج مطلوبتری از پروژه برنامه ریزی کنند. یکی از نمونه های مهم و مؤثر، همکاری برنامه ریزان شهری با کارشناسان علوم اجتماعی بویژه جمعیت شناسی است.

برنامه ریزان شهری برای ساختن شرایط مناسب زندگی برای شهرنشینان نیاز به شناختن خواسته ها و نیازهای زندگی شهروندان دارند. آنان با شناخت بهتر شهروندان می توانند امکانات بهتر و مفیدتری برای رفع نیازهای شهروندان ارائه کنند.

یکی از موضوعاتی که امروزه اهمیت زیادی پیدا کرده است، سبک زندگی و نحوه مصرف افراد در زندگی روزمره است؛ چراکه سبک زندگی افراد بر بسیاری از جنبه های مهم زندگی تأثیر زیادی می گذارد. سبک زندگی، بر نوع تفریح کردن افراد، بر نوع روابط افراد و چگونگی گذران زمان زندگی آن ها بسیار تأثیر گذار است. سبک زندگی ابعاد مختلفی را در بر می گیرد که برخی از آنها شامل تغذیه، ورزش، مراقبت از خود، استفاده از سیگار، الکل و داروهای غیر مجاز، روابط اجتماعی و کنترل استرس است. گذران مفید زمان فراغت می تواند در جهت ارتقا و شادابی فرد، خانواده، و جامعه تأثیر مثبت بگذارد همانطور که اگر این اوقات به بطلت بگذرد و یا موجب آسیب های فردی و اجتماعی شود، مشکلات عدیده ای برای جامعه بوجود می آید. همچنین شاخص های فراغتی در ایران فعال یا غیر فعال هستند. از سویی دیگر فضاهای فراغتی را می توان به دو نوع رسمی و غیر رسمی تقسیم بندی نمود و فضاهایی که در ایران برای جوانان در حال رشد است، اغلب به صورت غیر رسمی نمود پیدا می کند.

نحوه مصرف افراد تحت تأثیر عوامل مختلفی چون طبقه اجتماعی و اقتصادی و باورهای فرهنگی افراد قرار دارد که از آن به سبک زندگی یاد می شود. از طرفی مصرف فرهنگی افراد، نوع و سبک زندگی آنان را مشخص می کند که در این بررسی بسیار مهم می باشد.

آشنایی با منطقه ۲ شهر تهران:

منطقه ۲ یکی از مناطق شهری تهران است که در شمال شرقی میدان آزادی؛ از غرب تا شمال غرب تهران ادامه دارد. این منطقه از جنوب به خیابان آزادی، از غرب به اتوبان اشرفی اصفهانی و محمد علی جناح و از شرق به اتوبان چمران محدود می شود. منطقه ۲ شهرداری تهران به ۹ ناحیه و ۳۰ محله شورایی ۱۴ محله ممیزی تقسیم می شود و شامل محله های

آریاشهر، شهرآرا، گیشا، شهرک ژاندارمری، شهرک غرب، سعادت آباد، فرحزاد، طرشت و ... است.

از دیگر عملکردهای مهم اقتصادی منطقه، فعالیت تجاری بوده که وجود مراکز تجاری وسیع پس از احداث مرکز تجاری یادمان که منشأ یک مرکز تجاری شهری و فراشهری را برعهده دارد، این منطقه جاذب اشتغال و فعالیت‌های وسیعی در زمینه توسعه اقتصادی خواهد بود. جمعیت جمعیت ساکن در داخل محدوده منطقه در حدود ۶۴۵۰۰۰ هزار خانوار می باشد.

آشنایی با منطقه ۱۹ شهر تهران:

منطقه ۱۹ در انتها الیه جنوبی شهر تهران واقع گردیده است و در مجاورت مناطق ۲۰، ۱۸، ۱۷، ۱۶ می باشد. این منطقه از بافتی قدیمی برخوردار است و شامل محله های متعددی می باشد که مهمترین آنها عبارتند از: خانی آباد نو، شهرک شریعتی، عبدل آباد، نعمت آباد، صالح آباد، دولتخواه، شهرک احمدیه و شهرک بخارائی. از جمله اماکن شاخص منطقه نیز می توان به کوره های آجر پزی، میدان تره بار مرکزی شهر تهران و بهشت زهرا و مرقد مطهر امام راحل (ره) و مرکز خرید و فروش همگانی خودرو اشاره نمود.

تاریخچه مختصر منطقه: بررسی فرآیند شکل گیری و رشد این منطقه گویای این موضوع است که تا سال ۱۳۴۳ این منطقه محدوده ای روستایی بوده که با شبکه ای از راه های روستایی منتهی به جاده ساوه و شهرری در بستری طبیعی و کشاورزی استقرار داشته است. در بین سال های ۱۳۴۳ تا ۱۳۵۸ به صورت توسعه کالبدی شهر تهران فرآیند پیوند و جذب این منطقه از طریق پادگان قلعه مرغی و کارگاه های صنعتی جوار، جاده ساوه و استقرار کوره های آجرپزی آغاز گشته و به تدریج به سایر نقاط آن گسترش می یابد. این روند در سال های ۱۳۵۸ و ۱۳۶۶ از شدت بیشتری برخوردار گشته به نحوی که این دوره زمانی را می توان به دوران تکمیل جذب در تهران و استحاله بافت های روستایی، توسعه شتابان جمعیت و رشد مراکز سکونتگاهی منطقه نام نهاد. از سال ۱۳۶۶ تا به امروز را نیز می توان به دوران ثبات قانونی، پیوستگی بافت های پراکنده، تامین کاربری خدمات شهری و احداث تجهیزات و تاسیسات شهری منطقه نامید.

تعداد خانوار: ۲۹۹،۶۴

جمعیت ساکن در داخل محدوده منطقه: ۲۴۹،۷۸۶ نفر

۱-۱ بیان موضوع و مساله تحقیق

جهان پس از جنگ جهانی دوم روند شتابان تحول در همه ابعاد را تجربه کرده است. تحولاتی که بنیادهای زندگی را تغییر داده اند. بی اغراق باید پذیرفت که برای درک آن چه که رخ داده و آن چه که رخ خواهد داد به مفاهیم جدیدی نیازمند هستیم (فاضلی، ۱۳۸۲: ۵). درجه اول با این مسأله نظری مواجه هستیم که متغیرهای جمعیت شناختی اگر هم بتوانند تغییر پذیری های میان مقوله ای را تبیین کنند، در تبیین تنوع درون مقوله ای ناکارآمد نشان داده اند. برای مثال می توان نشان داد که طبقات اجتماعی به لحاظ انواع مصرف مادی با هم تفاوت دارند،

لیکن به کمک مفهوم طبقه اجتماعی نمی توان تنوع رفتار ها در درون هر طبقه را تبیین کرد. همین مسأله در قبال جنسیت نیز مطرح است. تفاوت رفتار زنان و مردان را می توان تا حدودی با متغیر جنسیت توجیه کرد لیکن تنوع در رفتارهای زنان را نمی توان به این متغیر نسبت داد. گذشته از این ها، متغیر های جمعیت شناختی سنتی با این اشکال مواجهند که در طول زمان تغییر نمی کنند و قادر نیستند تحول رفتارها در بازه ای زمانی را تبیین کنند. برای مثال، جنسیت همواره ثابت می ماند و طبقه اجتماعی، هم غالباً چنین وضعیتی دارد، اما فرد در دوره های مختلف عمر یکسان عمل نمی کند. آگاه شدن بر این نکته به معنای نفی متغیر های جمعیت شناختی نیست، بلکه گشودن راهی به سوی پیچیدگی های بیشتر و در نظر گرفتن عامل هایی افزون تر است؛ حداقل این است که متغیر های جمعیت شناختی به صورت مستقیم بر رفتار افراد تاثیر نمی گذارند و مکانیزم های پیچیده تری برای تاثیر آنها وجود دارد. (همان منبع: ۱۲ و ۱۳)

مفهومی که در این تحقیق به آن می پردازیم و توان آن را برای پاسخ گفتن به همه انتظاراتی که از آن داریم، می آزماییم، سبک زندگی (Lifestyle) است. ما از این منظر که مفهوم سبک زندگی تا چه حد بر گستره شناخت اجتماعی ما از فرایندها و پدیده های اجتماعی خواهد افزود به مسئله نگاه کرده ایم. اهمیت و رواج فزاینده مفهوم سبک زندگی در علوم اجتماعی، به ظاهر ناشی از این واقعیت است که نسخ های موجود نمی توانند تنوع و گوناگونی دنیای اجتماعی را توضیح دهند. مفهوم طبقه که برای مدتی طولانی، اصل طلایی تبیین های جامعه شناختی بود، به تدریج سودمندی و کارایی خود را از دست داده است؛ به گونه ای که یافتن روابط قطعی و مطمئن میان شاخص های تعلق طبقاتی و نگرش های افراد روز به روز دشوارتر می شود (علیزاده و فتحی نیا، ۱۳۸۶: ۱۱۳-۸۳).

امروزه برای تعریف هویت اجتماعی افراد، توجه جامعه شناسان، از فعالیت های تولیدی به فعالیت های مصرفی معطوف شده است و مفهوم سبک زندگی جایگزین مفهوم طبقه شده است (اباذری و چاوشیان، ۱۳۸۱: ۷). سبک زندگی، شیوه ای از زندگی است و علاوه بر فرهنگ مصرف؛ ارزش ها، نگرش ها، مسائل جمعیت شناختی، تفاوت های جنسیتی، موقعیت اقتصادی، شغل و طبقه اجتماعی و مشارکت در فعالیت های اوقات فراغت را نیز دربرمی گیرد (ویل، ۱۹۸۹: ۲۱۵).

همچنین اندیشمندان اجتماعی زمان را به عنوان بعدی از حیات اجتماعی، زمینه ساز و بستر مهمی برای تمامی الگوها و مناسبات اجتماعی دانسته اند، به گونه ای که هم اکنون زمان، به بخش جدایی ناپذیر هر واقعیت اجتماعی انسانی تبدیل شده است و اوقات فراغت به عنوان یک پدیده فرهنگی- اجتماعی موضوع مشترک تمامی اقشار جامعه است (عطائی سعیدی، ۱۳۸۸: ۲۰۵).

بنابراین اوقات فراغت به زمان هایی گفته می شود که افراد، کاری برای انجام دادن ندارند. در واقع در این اوقات افراد بر اساس تمایلات و علائق خود انتخاب می کنند چه کاری انجام دهند. فعالیت های مفرح و شادی بخش از جمله انتخاب هایی است که مورد علاقه اکثریت افراد می باشد. با این حال افراد مختلف، اوقات فراغت خود را به شیوه های مختلف سپری می کنند و

با توجه به سن، جنسیت، شخصیت فکری و روانی و هم چنین وضعیت مالی افراد متفاوت می باشد. دو ویژگی مهم اوقات فراغت را می توان این چنین برشمرد: اول اینکه تحت تأثیر مراسم اجباری و الزامات فرهنگی و اجتماعی نیست، بلکه با اراده و اختیار فرد سپری می شود (براون، ۱۹۹۶: ۹۲۰) و دیگر اینکه از سایر فعالیت های ضروری زندگی روزمره نظیر خوردن، متمایز است (دومازیه، ۱۹۷۲) و فعالیت های مفرح و شادی بخشی است.

چگونگی گذراندن اوقات فراغت از ویژگی های مهم فرهنگی یک جامعه است. فراغت عرصه ای است که اختیار و آزادی انسان ها در آن، بیشتر قابل اعتماد است. از این رو می تواند فرهنگ ایجاد کند و هویت افراد را آشکار سازد (رفعت جاه، ۸۶: ۷۹-۶۱).

اهمیت اوقات فراغت وقتی خود را نشان می دهد که به پیامدهای آن توجه داشته باشیم. استفاده بهینه و درست از اوقات فراغت می تواند به ارتقا و پیشرفت شخصیت افراد، شادابی، سرزندگی و پرورش خلاقیت و رشد اجتماعی آن ها بیانجامد. از طرف دیگر استفاده نامطلوب از این زمان ها و به بطلت گذراندن اوقات فراغت می تواند منجر به کسالت و خستگی بیشتر شود و یا حتی آسیب های مهم فردی و اجتماعی را در پی داشته باشد. استراحت، رفع خستگی و فرار از روزمرگی و یکنواختی، کارکرد مهم اوقات فراغت است که می تواند رشد و شکوفایی و آفرینندگی افراد را به دنبال داشته باشد. نحوه مصرف و چگونگی اوقات فراغت به عنوان یک الگوی منظم رفتاری، خود را به افراد جامعه تحمیل می کند و در مقیاس یک نهاد اجتماعی، کارکردهای متفاوتی دارد. بر این اساس به عنوان یک نهاد اجتماعی، نیازهای اجتماعی افراد جامعه را تأمین می کند و گذران مناسب اوقات فراغت وسیله ای مؤثر برای پرورش توان فکری، جسمی و اخلاقی افراد بوده و عاملی برای جلوگیری از کجروی های اجتماعی و اخلاقی است (تندنویس، ۱۳۷۸: صص ۱۱۰-۹۴)

گذراندن اوقات فراغت در میان افراد مختلف با توجه به نوع زندگی آن ها، متفاوت می باشد. اوقات فراغت پیوند تنگاتنگی با شخصیت و زندگی معنوی و فرهنگی افراد دارد. اوقات فراغت برای طبقه متوسط و بالایی جامعه زمان کارآمدی به شمار می آید و از آن در جهت ارتقاء وضعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خود استفاده می کنند. چگونگی گذراندن این اوقات در بین کودکان، نوجوانان، جوانان، بزرگسالان، و کهنسالان نیز با یکدیگر متفاوت است. نوجوانی دوره اوج نیازهای اوقات فراغت است. جوانان در مقایسه با تمامی دیگر دوران های زندگی خود، وقت آزاد، فرصت های بیشتر و شاید مسئولیت های کمتری داشته باشند. اما نوجوانان در این سنین، به خاطر ضعف قدرت خرید، نداشتن امکانات حمل و نقل و محدودیت های ایجاد شده توسط والدین و قانون، با انواع موانع روبرو هستند (هنری و دیگران، ۱۳۸۰: ۵۱). همچنین می توان گفت گاهی زنان و مردان نیز اوقات فراغت خود را به اشکال متفاوتی سپری می کنند.

بنابراین عوامل مختلفی بر نحوه گذراندن اوقات فراغت، تأثیر می گذارد. لذا باید گفت سبک زندگی افراد بر نحوه استفاده از این زمان ها بسیار تأثیرگذار است. به نظر رابرتس افراد به طور آگاهانه یا غیرآگاهانه برای شرکت در فعالیت های اوقات فراغت از فیلترهای اجتماعی و

تصمیم‌گیری می‌گذرند. فیلترهای اجتماعی شامل سن، جنس، درآمد، تحصیلات، طبقه اجتماعی و تحرک اجتماعی است و فیلترهای تصمیم‌گیری شامل انگیزه، آگاهی از فرصت، وقت آزاد و هزینه می‌باشد (رابرتس، ۱۹۸۱).

از طرفی با تغییراتی که در عرصه کار و صنعت صورت گرفته است، شکل و میزان اوقات فراغت متحول شده و کارکردهای متنوعی پیدا کرده است. بی‌تردید بهبود کیفیت گذران اوقات فراغت نیازمند مدیریت اوقات فراغت است (عطایی سعیدی، ۱۳۸۸: ۲۰۵).

بنابراین با توجه به اهمیت موضوع سبک زندگی افراد، پژوهش حاضر سعی بر آن دارد با مطالعه تطبیقی سبک زندگی شهروندان مناطق ۲ و ۱۹ شهر تهران، بررسی کند چه تفاوت‌ها و تشابهاتی میان سبک‌های زندگی شهروندان این دو منطقه وجود دارد و عوامل جمعیت‌شناختی نظیر سن، جنس و... تا چه اندازه در شکل‌گیری انواع سبک زندگی تأثیر دارند.

همانطور که در مقدمه به طور مختصر به معرفی مناطق ۲ و ۱۹ شهر تهران پرداختیم، این مناطق نه تنها به لحاظ پایگاه اقتصادی و اجتماعی با هم متفاوت می‌باشند، بلکه بخاطر بافت شهری، مسکونی و تجاری منطقه ۲ و همچنین مهاجر پذیر بودن منطقه ۱۹ که سبب متغیر بودن جمعیت آن نیز شده است، این دو منطقه به لحاظ سرمایه‌های فرهنگی و به تبع آن مصرف و سبک زندگی نیز متفاوت از هم می‌باشند. بنابراین ویژگی‌ها می‌تواند مناطق ۲ و ۱۹ شهر تهران را به عنوان دو نمونه مطالعاتی برای پژوهش پیش‌رو در نظر گرفت.

۲-۱ اهداف تحقیق

۱-۲-۱ اهداف کلی:

- شناخت شاخص‌های سبک زندگی در میان شهروندان مناطق ۲ و ۱۹ شهر تهران
- بررسی نقش عوامل جمعیت‌شناختی در ایجاد سبک زندگی افراد
- بررسی نقش مصرف فرهنگی در شکل‌گیری سبک زندگی افراد
- بررسی نقش اوقات فراغت در شکل‌گیری سبک زندگی افراد
- بررسی تفاوت‌ها و مشابهت‌های سبک زندگی شهروندان مناطق ۲ و ۱۹ شهر تهران

۲-۲-۱ اهداف جزئی:

۱. بررسی شاخص‌های سبک زندگی در میان شهروندان مناطق ۲ و ۱۹ شهر تهران
۲. بررسی نحوه مصرف فرهنگی در میان شهروندان مناطق ۲ و ۱۹ شهر تهران
۳. بررسی انواع سبک‌های فراغتی در میان شهروندان مناطق ۲ و ۱۹ شهر تهران
۴. بررسی میزان رابطه سبک زندگی و جنسیت
۵. بررسی میزان رابطه سبک زندگی و سن افراد
۶. بررسی میزان رابطه سبک زندگی و تحصیلات افراد
۷. بررسی میزان رابطه سبک زندگی و شغل افراد

۸. بررسی میزان رابطه سبک زندگی و درآمد افراد
۹. بررسی میزان رابطه سبک زندگی و وضعیت مسکن
۱۰. بررسی میزان رابطه سبک زندگی و وضعیت تأهل
۱۱. بررسی میزان رابطه سبک زندگی و تعداد افراد خانوار
۱۲. بررسی میزان رابطه سبک زندگی و محل تولد افراد
۱۳. بررسی میزان رابطه سبک زندگی و قومیت
۱۴. بررسی میزان رابطه سبک زندگی و منطقه سکونت
۱۵. بررسی میزان رابطه سبک زندگی و مدت سکونت فعلی افراد

۳-۱ اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه انتخاب آن

انسان امروزی چنان به استفاده از اتومبیل، انواع ماشین ها، آپارتمان نشینی، تلویزیون و انواع رسانه ها، غذاهای آماده و بسیار چیزهای دیگر عادت کرده که از تأثیری که این سبک زندگی- سبک زندگی را می توان مجموعه ای از انتخاب های مثبت و منفی فرد در محدوده های ساختاری تعریف کرد (شارع پور و دیگران، ۱۳۸۹)- بر زندگی، احساسات، تفکر و فرهنگش دارد، غافل است. از هم پاشیدگی شبکه های سنتی، همسایگی، و خویشاوندی و نوسازی شهری، باعث بوجود آمدن سبک جدیدی از زندگی بویژه برای نوجوانان و جوانان شده است. بچه هایی که در این فضا رشد می کنند، دارای سبک زندگی خاصی می شوند که دوست دارند بسیاری از موضوعات را خودشان انتخاب و دنبال کنند. بنابراین با توجه به اهمیت این موضوع می توان گفت بررسی سبک زندگی افراد و تأثیری که بر جنبه های مختلف زندگی شان از جمله اوقات فراغت دارد، بسیار ضروری است.

مطالعات زیادی در مورد سبک زندگی و اهمیت آن در خارج از کشور انجام شده است که در مجموع می توان گفت که مطالعات تجربی، جنسیت را مهم ترین عامل تفکیک کننده تمایزات در سبک زندگی افراد می دانند (شارع پور . دیگران، ۱۳۸۹ : ۹۲-۶۲). بنابراین این لازم و ضروری است که سبک زندگی در ایران نیز مورد مطالعه دقیق قرار گیرد و عوامل تعیین کننده و تمیز دهنده سبک های مختلف زندگی افراد شناخته شوند.

به اعتقاد گیدنز فرد، امروزه با تنوع گسترده ای از انتخاب ها روبه رو ست. این تنوع زیاد، امنیت هستی شناختی را با مشکل مواجه می سازد. از همین رو افراد برای آنکه مجبور نشوند در هر لحظه تصمیمی اتخاذ کنند؛ مجموعه ای از انتخاب ها را به صورت الگومند پذیرا می شوند که اصطلاحاً به آن سبک زندگی می گویند (گیدنز، ۱۳۷۸ : ۲۱). با توجه به تعریف گیدنز از سبک زندگی باید گفت که در حقیقت سبک زندگی افراد بر بسیاری از جنبه های مهم زندگی انسان تأثیرگذار است و این خود نشان دهنده اهمیت این موضوع و مطالعه درباب ابعاد مختلف آن می باشد.

مطالعات انجام شده درباره اوقات فراغت و مصرف فرهنگی در خارج از کشور فراوان است ولی در ایران بسیار محدود است و هنوز جای تحقیق بر روی ابعاد مختلف این پدیده وجود